

29.12.2011 р., № 1798, набрання чинності відбудеться 1.01.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/la>

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку державного сектору 25 «**Виплати працівникам**» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/MSBODS/MSBODS.aspx>.

4. Наказ Міністерства фінансів України «**Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку у державному секторі 101 «Подання фінансової звітності»**»: за станом на 28.12.2009 р., № 1541, із змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10>.

5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку державного сектору 20 «**Розкриття інформації щодо зв'язаних сторін**» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Re>

6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку державного сектору 1 «**Подання фінансових звітів**» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/MSBODS/MSBODS.asp>

7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку державного сектору 19 «**Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи**» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/MSBODS/MSBODS.aspx>.

Рецензент: д.е.н., професор Лазаришина І. Д.

УДК 332.06:504

О. Ю. ЛЕСНЯК

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПІДТРИМАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В статті наведено фактори екологічних загроз функціонування підприємства, висвітлено етапи оцінювання еколого-економічної безпеки та розроблено алгоритм процесу підтримання екологічної безпеки.

The article reviews the ecological hazards of enterprise operation and stages of economic and ecological safety evaluation and formulated a conceptual procedure to maintain safety.

Ключові слова: екологічна безпека, економічна безпека, еколого-економічні загрози, збитки, ризики

Сучасна екологічна криза зумовлена масивним та недостатньо керованим процесом взаємодії суспільства та середовища проживання. В цьому процесі реалізується споживацька стратегія ставлення до навколишнього середовища. Екологічна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держав від потенційних чи реальних загроз, що створюються наслідками антропогенного впливу на довкілля, від стихійних лих та катастроф. Екологічна безпека визначає можливість виживання людства як біологічного виду.

Збільшення масштабів екологічних загроз актуалізує питання екологічної безпеки на рівні окремих суб'єктів господарської діяльності. При цьому екологічні загрози постають у вигляді економічних втрат, які мають вартісну форму і загрожують економічній безпеці підприємства.

Теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання стану й регулювання економіко-екологічної безпеки представлено у працях таких відомих вітчизняних і зарубіжних учених, як: О. Барановського, І. Бистрякова, О. Веклич, А. Горбач, М. Клименка, В. Кравціва, Н. Павліхи, О. Ральчук, Ю. Стадницького, Я. Тімбергена, А. Федорищевої, Є. Хлобистова, А. Шапаря та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, значні досягнення в теорії та практиці досягнення екологічно безпечного функціонування економіки, є низка питань, що для їх об'єктивного висвітлення потребують глибшої деталізації.

Таким чином, метою статті є визначення понятійного зрізу вказаного питання та аналіз етапів оцінювання екологічних загроз та ризиків для економічної безпеки підприємства, який би був основою для розробки механізму її підтримання.

Екологічна складова економічної безпеки підприємства відображає негативні впливи, що проявляються в наступному:

- загроза здоров'ю та життю працівників підприємства;
- втрата прибутку внаслідок високого рівня екологічних платежів та штрафів;
- зниження конкурентоспроможності підприємства та його продукції;
- неможливість виробляти екологічно чисту продукцію;

– підрив іміджу підприємства у зв'язку із забрудненням навколишнього середовища.

Протидією цим впливам повинна займатися служба екологічної безпеки підприємства шляхом здійснення постійного моніторингу екологічної складової всіх сторін діяльності підприємства. Проблеми екологічної безпеки підприємства можна вирішувати лише через ретельне дотримання національних і міжнародних норм мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин, які потрапляють у навколишнє середовище, а також дотримання екологічних параметрів продукції, що виготовляється. Проте підприємства-продуценти не завжди здатні це робити, оскільки такі заходи потребують додаткових витрат на очисні споруди та ефективні екологічно чисті технології. Найбільш ефективним чинником, що спонукає підприємства до підтримки прийнятного рівня екологізації виробництва, є застосування штрафів за порушення екологічного законодавства.

Показники якості навколишнього середовища можуть слугувати показниками еколого-економічної безпеки підприємства лише тоді і в такій мірі, в якій вони свідчать про загрозу реальних або прихованих економічних втрат підприємства. Процес оцінювання в такому разі економіко-екологічної безпеки підприємства буде складатися з наступних етапів:

1. Виявлення джерел потенційної небезпеки, тобто технологічних об'єктів у складі промислового підприємства, які при певних обставинах (тривалий вплив, аварія) можуть бути екологічно небезпечними. Ідентифікація кожного окремого об'єкта полягає у визначенні всієї сукупності кількісних і якісних параметрів, які впливають на його потенційну небезпеку. За наявності хоча б одного небезпечного фактора об'єкт ідентифікується як небезпечний.

Ідентифікація екологічно небезпечних технологічних об'єктів враховує вид небезпеки: інтенсивність джерел небезпеки; час їх негативного впливу; характер та рівень негативного впливу; загальний стан техніки безпеки; технічний стан споруд та природоохоронного обладнання, ступінь їх зношеності та придатності.

2. Визначення факторів ризику екологічних аварій, об'єктів (зон) їх потенційного впливу та основні форми такого впливу.

3. Кількісна оцінка реакції на небезпечний вплив (наприклад, виявлення взаємозв'язку між обсягом скинутих в атмосферу шкідливих речовин і масштабом економічного збитку; виявлення величини збитків від можливої аварійної ситуації на підприємстві).

Запропоновано багато варіантів обчислення економічного збитку від забруднення довкілля. Існує думка, що такий збиток взагалі не піддається реальній оцінці з належною точністю [1], тому що неможливо оцінити всі актуальні, а тим більше майбутні втрати суспільства від екологічних порушень. Проте на рівні окремого підприємства економічні збитки від нераціонального природокористування підлягають вимірюванню. Для оцінки економічного збитку застосовують різноманітні методи: оцінка збитку за витратами на запобігання забруднення; оцінка збитку за витратами на створення продукції, недоодержаної на підприємстві через забруднення навколишнього середовища; метод прямого рахунку; аналітичний метод; емпіричний метод, який базується на статистичній обробці інформації про стан реципієнтів, забруднення та вплив на них різних факторів, в результаті чого встановлюються залежності між рівнями забруднення та збитків [2].

4. Висновок про ймовірність понесення збитку в результаті негативного впливу. При цьому розглядається весь ланцюжок ризику – від його безпосереднього джерела до кінцевих наслідків впливу.

За такого підходу до розрахунків ризик може набувати значень від нуля до одиниці. Наприклад, при постійному скиді підприємством шкідливих речовин, за скид яких встановлено нормативи плати, ризик того, що підприємство понесе економічні втрати, тобто змушене буде сплатити необхідні платежі, буде наближатися до одиниці.

У випадку надзвичайних ситуацій ступінь ризику буде знаходитися в певних межах, причому він, як правило, зростає при:

- 1) старінні виробничих об'єктів та споруд;
- 2) короткочасному різкому порушенні технологічних циклів експлуатації господарських об'єктів або надмірному

використанні природних ресурсів, що звичайно призводить до несприятливих наслідків аж до екологічної катастрофи.

При здійсненні оцінки екологічної складової економічної безпеки підприємства слід опиратися на величини, що характеризують рівень екологічного ризику: максимально допустиму межу ризику (задається за допомогою системи критеріїв безпеки); межу прийнятності ризику, в межах якої відбуватиметься пошук оптимальних економічних рішень. Досвід техногенних аварій та катастроф доводить хибність прийнятого раніше за основу нульового ризику (абсолютної безпеки), бо такий підхід не стимулює залучення ресурсів на передбачення можливих надзвичайних ситуацій. Отже, потрібно брати до уваги рівень ризику від мінімального до максимально припустимого. Цим самим мінімізується шкода, завдана надзвичайними ситуаціями техногенного чи природного характеру, з'являється можливість знайти компроміс між необхідністю витратити кошти на підвищення безпеки і можливістю отримання прибутку. Існує кілька підходів до кількісної оцінки економіко-екологічного ризику. Це статистичний метод, метод експертних оцінок, аналітичний, метод використання аналогів та метод доцільності затрат [3]. На практиці всі ці методи переплітаються, доповнюючи один одного.

5. По кожному з потенційних джерел екологічної небезпеки проводиться розрахунок витрат, які потрібно понести задля уникнення такої небезпеки або зменшення ступеня ризику.

Постає проблема вибору критерію екологічної безпеки. Ним можуть бути втрати життя та здоров'я населення, екологічні втрати та економічні збитки [3]. Для окремо взятого підприємства критерієм, на нашу думку, може слугувати лише економічна зацікавленість самого підприємства в усуненні джерела потенційної екологічної небезпеки. Потрібно знайти відповіді на такі запитання: чи існує загроза існуванню підприємства внаслідок дії цього фактора; чи існує загроза недоотримання прибутку внаслідок непроведення природоохоронних заходів. Має бути зіставлено еколого-економічні збитки підприємства та розрахункові витрати підприємства на запобігання цим збиткам. Причому потрібно врахувати всі фактори, наприклад, можливість отримання державних пільг в оподаткуванні або дотацій, загрозу

банкрутства підприємства внаслідок впливу джерела потенційної екологічної небезпеки та ін.

Часто підприємства здійснюють викиди досить великої кількості різних забруднюючих речовин. Для оцінювання рівня екологічної безпеки потрібно врахувати всі джерела небезпеки та різну значимість кожного з них для інтегрального показника. Д. Ковальова та І. Плетникова [4] запропонували підхід, який враховує вплив окремих факторів на економічну безпеку підприємства. Рівень економічної безпеки підприємства представлено у формі функції багатьох змінних:

$$P_{ЕЕБ} = F(x) = a_1 f(x_1) + a_2 f(x_2) + \dots + a_n f(x_n), \quad (1)$$

де x_1, x_2, x_n – показники економічних збитків по кожному джерелу небезпеки на підприємстві; $f(x_n)$ – локальні функції залежності рівня економічної безпеки для відповідних показників; a_1, a_2, a_n – питома вага значущості кожного показника для сукупної економічної безпеки.

Загалом, систему екологічної складової економічної безпеки підприємства можна охарактеризувати такими поняттями, як:

- *абсолютна безпека*, яка передбачає відсутність забруднюючих речовин у викидах, скидах та розміщенні відходів, що супроводжують діяльність підприємства;

- *нормальна екологічна безпека*, за якої фактична концентрація забруднюючих речовин у викидах, скидах та розміщених відходах знаходиться у межах гранично допустимих величин;

- *хиткий екологічний стан безпеки*, якщо фактична концентрація забруднюючих речовин перевищує гранично припустимі показники, проте не більш ніж на 50%;

- *критичний екологічний стан*, якщо фактична концентрація забруднюючих речовин у викидах, скидах та відходах перевищує гранично допустиму більш, ніж на 50%.

Сутність процесу забезпечення екологічної безпеки підприємства можна виразити у вигляді функції такого типу:

$$(Z, Q, m) \rightarrow \min, \quad (2)$$

де Z – витрати на заходи для дотримання екологічних норм, грн.; Q – збитки внаслідок аварійних ситуацій (наприклад, від штрафних санкцій за порушення екологічних норм), грн.; m – втрати від недоотриманої продукції, зменшення попиту та ін., грн.

При цьому індикаторами екологічної складової економічної безпеки є, з одного боку, нормативи гранично допустимої концентрації шкідливих речовин, установлені національним законодавством, а з іншого – рівень ефективності заходів для забезпечення такої екологічної складової.

Алгоритм процесу охорони екологічної складової економічної безпеки полягає в проведенні таких послідовних дій:

1) розрахунок карти ефективності здійснюваних заходів для охорони екологічної складової економічної безпеки на підставі звітних даних про фінансово-господарську діяльність підприємства;

2) аналіз виконаних розрахунків і розробка рекомендацій для підвищення ефективності здійснюваних заходів,

3) розробка альтернативних сценаріїв реалізації запланованих заходів;

4) вибір пріоритетного сценарію на засаді порівняння розрахунків ефективності запланованих заходів;

5) передача вибраного планового сценарію в складі загального плану охорони економічної безпеки в підрозділі, які здійснюють функціональне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;

6) практичне здійснення запланованих заходів у процесі діяльності відповідного суб'єкта господарювання.

Особливістю екологічної складової економічної безпеки підприємства є необхідність довгострокового планування заходів, що проявляється внаслідок існування значного часового лагу між негативним впливом на довкілля і настанням негативних економічних наслідків. Це ускладнює розрахунок прямого економічного ефекту, внаслідок чого при обґрунтуванні необхідно враховувати як непрямі наслідки та ефекти, так і ймовірнісну складову ефективності.

Бібліографія

1. Стадницький Ю. **Оптимізація протизабруднюючої діяльності: рівень підприємства** // Регіональна економіка. – 2000. – №1. – С.100–110.

2. **Еколого-економічні збитки: кількісна оцінка**: Навч. посіб. / За ред. І.В.Недіна. – К.: ІВЦ "Видавництво Політехніка", 2001. – 216с.

3. Кочетков В.Н. **Экономический риск и методы его измерения** / В.Н.Кочетков, Н.А.Шипова. – К.: Европ. ун-т, 2002. – 68с.

4. Ковальов Д. **Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства** / Д. Ковальов, І. Пастнікова // Економіка України – 2001. - №4 – С.35-40.

5. Барановський О. **Визначення показників економічної безпеки** / О. Барановський // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – №8. – С.14-16.

6. Стадницький Ю. **Оптимізація протизабруднюючої діяльності: рівень підприємства** / Ю. Стадницький // Регіональна економіка. - 2000. - №1. – С.100-110.

7. Хлобистов Є.В. **Екологічна безпека трансформаційної економіки** / Є. В. Хлобистов / [Відп. Ред. Дорогунцов С.І.]. РВПС України НАН України-К.: Агенство «Чорнобильінтерінформ», 2004.– 336 с.

8. **Системний аналіз і моделювання у розв'язанні проблем сталого розвитку** / [С. З. Поліщук, В. О. Долодаренко, Н.А.Чорнобровкіна, А. І. Рябко] ; під ред. д.т.н А. Г. Шапара. – Дніпропетровськ : Поліграфіст, 2001. – 136 с.

Рецензент: д.е.н., професор Гринчуцький В. І.

УДК 338.24

М. В. МАЛЬЧИК

МАРКЕТИНГОВА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Стаття висвітлює проблеми реформування організаційних структур управління українських промислових підприємств, а також необхідність впровадження принципів маркетингу при створенні нових, удосконалених управлінських структур, які повинні орієнтуватися на вимоги ринку.

The article covers the issues of the reform of organizational structures of management of Ukrainian industrial enterprises, as well as the necessity of using marketing rules in the process of organizing new, improved administrative structures, which should be oriented towards the market demands.

Ключові слова: управління промисловим підприємством, маркетинг, конкурентні переваги.

© Мальчик М.В. - д.е.н., професор Національного університету водного господарства та природокористування